

Використана література:

1. Иоффе О.С., Мусин В.А. Основы римского гражданского права. - Ленинград Из-во Ленинградского ун-та, 1975.
2. Калюжний Р. А. Римське приватне право. Курс лекцій. - К.: Істина, 2005.
3. Карпов М.С. Некоторые вопросы правовой природы мер оперативного воздействия // Адвокат. - 2003. - №8.
4. Новицкий И.Б. Римское право. - Изд. 7-е стереотипное. - М., 2002.
5. Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательствах. - М: "Юрлит.". - 1950.
6. Орач Є.М., Тишик Б. Основи римського приватного Права: Навчальний посібник - Львів: Ред.-вид. відділ Львів, ун-ту, 2000.
7. Страднова О. Поняття та функції неустойки: історія та сучасність // Право України. - 2001. - №8.
8. Піцик А.В. Загальна правова характеристика способів забезпечення виконання зобов'язань // Держава і право. - 2002. - Вип. 17.
9. Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2006.
10. Процьків Н. М. Розірвання цивільно-правових договорів за законодавством зарубіжних країн // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство : 36. наук, праць. - 2006. - Вип. 365.
11. Трояновский А.В. Ответственность за неисполнение обязательств в римском праве // Актуальні проблеми держави і права. - 2007. - Вип. 31.
12. Харитонов Є.О. Перші кодифікації цивільного законодавства в Україні ХХ і ХХІ століть: збереження старого чи початок нового права // Вісник Академії правових наук України. - 2002. - № 3.

УДК 342.982.323: 343.985.7: 343.712

М.О. Яковенко

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ
ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
НЕРОЗКРИТИХ ГРАБЕЖІВ ТА РОЗБОЇВ
МИНУЛИХ РОКІВ**

У статті визначені актуальні питання та система тактичних рекомендацій щодо порядку призначення судових експертиз при розслідуванні нерозкритих грабeжів та розбоїв минулих років. На підставі отриманих результатів надається перелік типових експертиз, що можуть проводитися по вказаним справам.

Ключові слова: *призначення експертизи, нерозкриті грабeжі та розбої минулих років, зразки для порівняльного дослідження.*

В статті определенні актуальні вопросы и система тактических рекомендаций относительно порядка назначения судебных экспертиз при расследовании нераскрытых грабежей и разбоев прошлых лет. На основании полученных результатов предоставляется перечень типичных экспертиз, которые могут проводиться по указанным делам.

Ключевые слова: *назначение экспертизы, нераскрытые грабежи и разбой прошлых лет, образцы для сравнительного исследования.*

In this article depending on the presence of information about a crime and person who accomplished him, certainly and essence of typical situations of consequences is exposed in matters about the unexposed robberies and robbing with violence of last years, the algorithms of actions of investigator are offered on their permission.

Key words: *setting of examination, uninvestigated robberies and robbing with violence of last years, standards are for comparative research.*

Найбільш важливим засобом встановлення нових фактичних даних та перевірки раніше зібраних доказів у справах про нерозкриті грабежі та розбої минулих років є призначення судових експертиз, адже впровадження нових досягнень науки і техніки, що раніше не могли бути використані, є запорукою розкриття будь-якого злочину.

У чинному кримінально-процесуальному законодавстві України проведення експертизи розглядається як один із способів використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Відповідно до частини першої статті 75 КПК, експертиза призначається слідчим у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання [1, с. 332].

Під час проведення експертиз у справах зазначеної категорії основною проблемою є негативний вплив часу, що виражається у зміні зовнішніх ознак та властивостей об'єкта під дією різного роду чинників (природних, техногенних, людських). Вітчизняні та зарубіжні науковці значення фактора часу у цьому контексті трактують по-різному. Так, В. М. Биков, схилиючись до думки про негативність впливу часу, зауважив, що у справах про нерозкриті злочини минулих років на момент проведення експертизи виникають труднощі, викликані тим, що досліджувані об'єкти з часом змінюються і втрачають деякі свої властивості і якості [2, с. 34]. Розвиваючи цю думку, В. Я. Горбачевський, В. І. Захаров, І. О. Ієрусалимов зазначили, що протягом тривалого часу втрачаються ідентифікаційні ознаки у невиявлених своєчасно предметах. Так, може зношуватися взуття, тупитися або, навпаки, заточуватися сокири, ножі й інші гострі знаряддя злочину, зазнають змін

протектори покришок автомашин і мотоциклів, деталі вогнепальної зброї тощо. Все це, вважають вказані автори, може ускладнити ідентифікацію цих об'єктів за залишеними слідами, а іноді робить ототожнення взагалі неможливим. Крім того, змінюються зовнішні ознаки особи, яка вчинила злочин, що деякою мірою ускладнює її ідентифікацію за фотознімками. З часом зазнає змін навіть почерк, хоч і менше, ніж інші об'єкти криміналістичних експертиз [3, с. 58].

З іншого боку, встановлення або відновлення справи підозрюваного або обвинуваченого створює нові можливості для дослідження речових доказів, документів, вилучених раніше. Вчинення повторних злочинів однією і тією ж особою сприяє утворенню додаткових слідів та речових доказів, що можуть досліджуватися в ході призначеної експертизи в сукупності з тими, що були отримані раніше [4, с. 160].

Слід також доповнити, що одним із позитивних чинників впливу фактора часу є науковий прогрес, який надає нові можливості як при ідентифікації об'єктів, так і при вирішенні діагностичних задач. Незнання злочинців про нові досягнення науки і техніки, взяті на озброєння правоохоронними органами, може й стати причиною розкриття злочину (наприклад, залишені на місці події недопалки, рукавички та інші предмети, здатні зберегти біологічні залишки організму особи злочинця). В результаті при проведенні експертизи дослідження ДНК (дослідження молекули дезоксирибонуклеїнової кислоти) з'являється можливість ідентифікувати на мікроскопічному рівні такі об'єкти, як залишки слини, поту, волосся, епідермісу, і давати високий рівень вірогідності висновків. Таким чином, це дає змогу не лише встановити особу злочинця шляхом порівняльної ідентифікації зразків, відібраних на початковому етапі розслідування, але й отримати надійні докази, що мають стати ключовими в ході розгляду справи судом.

У цьому аспекті варто наголосити, що призначення сучасних експертиз до того ж розкривають нові можливості визначення давності слідів, що теж важливо для розслідування злочинів минулих років. Наприклад, встановлення давності утворення потожирових слідів рук через кількісний склад ліпідів сприяє визначенню часової характеристики здійснення злочину [5, с. 723-724]. Таким чином, можна на більш точному рівні за вказаними слідами відтворити хронологічну послідовність дій та механізм вчинення того чи іншого грабежу або розбійного нападу.

Серед науковців досі немає єдності думок щодо ролі експертиз у справах про нерозкриті злочини минулих років. Так, В. М. Биков та В. Д. Ломовський переконані, що судові експертизи після відновлення кримінальної справи є досить рідкісним явищем. Це пояснюється тим, що до зупинення кримінальної справи всі можливі експертизи зазвичай вже проведені. Тому, як вважають ці вчені, після відновлення досудового слідства призначаються в основному експертизи, проведення яких пов'язано з наявністю особи підозрюваного (обвинуваченого), наприклад, судово-психіатричні, судово-медичні, криміналістичні, почеркознавчі, дактилоскопічні. Здебільшого об'єктами таких експертних досліджень виступають або самі обвинувачені, або зразки, які беруться від них для порівняльного дослідження, наприклад, кров, почерк, відбитки пальців рук тощо. Вищезгадані науковці схильні до думки, що без появи в кримінальній справі обвинуваченого наведені експертизи взагалі не можуть бути призначені [6, с. 75].

Однак пізніше В. М. Биков дещо змінив свої погляди, зауваживши, що у відновлених провадженнях справах судові експертизи призначаються не лише з метою отримання від затриманого обвинуваченого зразків для порівняльного дослідження (крові, волосся, почерку тощо), а й з метою виявлення слідчим нових слідів і речових доказів [2, с. 75].

Значно пізніше своїх попередників Є. М. Войтович спробував конкретизувати цей перелік, зазначивши, що найбільш характерними у справах про нерозкриті злочини минулих років є експертизи, які проводяться з метою: 1) ідентифікації або встановлення групової належності особи за слідами, залишеними на місці події або на інших об'єктах; 2) ідентифікації або встановлення групової належності знарядь злочину за слідами їх застосування; 3) встановлення джерела походження речей, залишених на місці події або вилучених в інших місцях; 4) встановлення групової належності волосся, крові й інших слідів біологічного походження [7, с. 160].

Необхідність призначення експертизи у справах, за якими відновлене досудове слідство, зумовлена конкретною слідчою ситуацією, що склалась на певному етапі розслідування. Однак перед тим, як перейти до підготовчого етапу, слідчий повинен детально вивчити матеріали кримінальної справи, зокрема, попередні постанови про призначення експертиз та одержані за ними висновки експертів. Враховуючи результати цього аналізу, можливі декілька варіантів дій: а) призначення нових експертиз, б) у разі виникнення сумнівів щодо об'єктивності висновків експертиз або якщо в них вбачаються суттєві недоліки при-

значаються повторні експертизи; в) при появі нових питань, вирішення яких має суттєве значення у справі, призначається додаткова експертиза; г) при виникненні необхідності залучення спеціальних знань різних галузей науки призначається комплексна експертиза.

При розслідуванні нерозкритих грабежів та розбоїв минулих років найбільш типовими є такі експертизи:

1. *Судово-медична або судово-біологічна експертиза* речових доказів (судово-медична імунологія, судово-медична цитологія, судово-медична молекулярна біологія), в ході якої вирішуються такі питання: а) чи є на предметах (речових доказах, вилучених у ході первинного розслідування) речовини біологічного походження (кров, волосся, слина, сеча, епідерміс, потожирові виділення тощо), якщо так, то кому вони належать: людині чи тварині; б) яка давність слідів виявлених залишків; в) який приблизний вік та до якої статі відноситься людина, біологічні залишки якої були виявлені; г) у випадку, якщо предметом дослідження є кров, то необхідно встановити, до якої групи та до якого типу вона належить (якщо у справі є підозрюваний, то чи збігається вона із вилученими у неї зразками); і) яка регіональна природа походження виявленої крові, тобто з якої частини тіла вона походить, та яка її кількість у перерахунку на рідинний стан; д) яка наявність молекули ДНК у кожній клітині, що містить ядро; е) яка спійкість структури молекули ДНК до дії фізико-хімічних чинників навколишнього середовища; є) чи мало місце змішування біологічного матеріалу від двох та більше осіб; ж) чи мають у вилучених залишках ознаки вірусних або інших захворювань.

2. *Дактилоскопічна експертиза* призначається, якщо на предметі були виявлені сліди, зовні схожі на відбитки рук або босих ніг людини (якщо з моменту вчинення злочину минуло не більше 5-7 місяців) [5, с. 724]. У такому разі перед експертами слідчий вправі поставити такі питання: а) чи придатні сліди до ідентифікації; б) якою рукою або яким пальцем вони були залишені; в) який приблизний вік та стать особи, яка їх залишила; г) який механізм утворення слідів на предметі (натиск, захвати тощо); і) які особливості будови руки людини, яка залишила відповідний слід (відсутність пальців, наявність мозолів, шрамів тощо); д) якщо у справі є підозрюваний, то чи відповідають вони дактилокартам або зразкам, що були відібрані у нього; е) якщо сліди були вилучені з різних місць, то чи належать вони одній особі [8, с. 44].

3. *Судово-трасологічна експертиза* є однією з найбільш розповсюджених у справах про нерозкриті грабежі та розбої, адже при її проведеному можливо встановити обставини, пов'язані з механізмом утворення слідів злочину, визначити групову належність об'єкта, а головне – ідентифікувати його. Однак у контексті розслідування злочинів наведених категорій слід визначити основні питання, що можуть бути винесені слідчим при призначенні експертизи: а) чи придатні сліди для ідентифікації; б) яким способом утворені сліди та яка їх послідовність; в) який механізм утворення слідів; г) чи можливо встановити за наданими для дослідження слідами якісь фізичні або анатомічні ознаки людини (приблизний зріст, розмір взуття, стать, вагу, анатомічні відхилення); ґ) якою рукою (пальцем руки) або ногою могли бути залишені сліди, вилучені в ході первинного огляду місця події; д) які особливості поверхні об'єкта та до якої групової належності він відноситься; е) якщо у матеріалах справи є вилучене взуття або рукавички, то чи не відповідають вони слідам, зафіксованим раніше. Крім того, трасологічна експертиза може призначатись з метою встановлення цілого за частинами, зокрема у тих випадках, коли у підозрюваного (обвинуваченого) були виявлені уламки частини предметів, що знаходились раніше у потерпілого, або предметів, які належали підозрюваному, частини яких були виявлені на місці події [9, с. 206-246].

4. *Балістичні експертизи* широко використовуються при розслідуванні розбоїв, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї. Так, озброєні злочинці при вчиненні розбійного нападу в окремих випадках не лише погрожують вогнепальною зброєю, але й використовують її. Важливого значення в отриманні криміналістично вагомий інформації у таких випадках набуває судово-балістична експертиза. Крім ідентифікації зброї за стріляними кулями та гільзами, її метою є вирішення діагностичних завдань: вивчення конструктивних особливостей зброї, встановлення її виду, моделі, придатності зброї до пострілу, визначення їх черговості, спрямованості та дистанції, положення стрільби тощо [10, с. 162-163].

5. *Фізико-хімічна експертиза* призначається з метою встановлення однорідності речовин, що були вилучені на місці події при первинному огляді, з речовинами, виявленими під час обшуку або огляду помешкання підозрюваного після відновлення досудового слідства. У постанові про призначення такої експертизи на розгляд можуть винестись такі питання: а) до якого виду відносяться виявлені речовини; б) чи є вони однорідними з виявленими речовинами на місці події або з волокнами, що є складовою тканини одягу підозрюваного;

в) чи не має на одязі потерпілого речовини, що є складовою тканини одягу підозрюваного. Перелік цих питань є орієнтовним і невичерпним.

6. *Грунтознавча або мінералознавча експертиза* призначається, якщо виникла необхідність дослідити залишки ґрунту, виявленого на взутті, одязі, знаряддях злочину, із ґрунтом, вилученим на місці вчинення грабежу або розбою. До основних питань, що мають вирішуватися у ході експертного дослідження, можуть бути віднесені такі: а) який характер ґрунту, частки якого виявлені на взутті або одязі підозрюваного, та чи має він певні особливості; б) чи залишилися якісь частини ґрунту на взутті, одязі, знаряддях злочину підозрюваного в результаті виявлення його на конкретній ділянці місцевості [8, с. 50].

7. *Товарознавча експертиза* у справах про нерозкриті грабежі та розбої минулих років, на наше глибоке переконання, характеризується тим, що після встановлення місцезнаходження предмета злочинного зазіхання слідчому необхідно вказати у постанові про призначення експертизи точний строк події злочину, а також дані, що свідчать про стан матеріального зносу на момент його вчинення (з показань потерпілого, документів до такого майна тощо), адже це прямо впливає на визначення суми матеріального збитку.

Наведений перелік експертиз у справах про нерозкриті грабежі та розбої минулих років не є вичерпним, адже їх вибір залежить від конкретної слідчої ситуації, що склалась після відновлення досудового слідства, та внутрішнього переконання слідчого, у провадженні якого перебуває відповідна кримінальна справа. Зокрема, крім зазначених експертиз, у НДЕКЦ МВС України проводяться й інші дослідження, що можуть успішно використовуватися при розслідуванні нерозкритих грабежів та розбоїв минулих років, а саме: ототожнення особи за ознаками зовнішності; почеркознавчі; техніко-криміналістичні дослідження документів, лакофарбових матеріалів та покриттів, скла і кераміки, металів, сплавів та виробів із них; експертні дослідження засобів фото-, звуко- і відеозаписів, комп'ютерно-технічні експертизи тощо.

Використана література:

1. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. – К. : А. С. К., 2007. – 1056 с.

2. Быков В. М. Расследование нераскрытых преступлений прошлых лет: [лекция] / В. М. Быков. – Ташкент: НИИРИО Ташкентской высшей школы МВД СССР, 1984. – 37 с.

3. Горбачевський В. Я. Криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування нерозкритих злочинів минулих років (умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень): [навч.-практ. посібник] / В. Я. Горбачевський, В. І. Захаров, І. О. Іерусалимов. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 68 с.

4. Войтович Е. М. Теоретические и практические вопросы методики расследования убийств прошлых лет: дис. на соискание науч. степени ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза" / Войтович Евгений Михайлович. – Запорожье, 2005. – 249 с.

5. Радикова О. С. Встановлення давнини утворення потожирових слідів рук через кількісний склад ліпідів / О. С. Радикова // Криміналістика XXI століття: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Х.: Право, 2010. – 832 с.

6. Быков В. М. Приостановление производства по уголовному делу / В. М. Быков, В. Д. Ломовский. – М.: Юрид. лит., 1978. – 112 с.

7. Войтович Е. М. Теоретические и практические вопросы методики расследования убийств прошлых лет: дис. на соискание науч. степени ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза" / Войтович Евгений Михайлович. – Запорожье, 2005. – 249 с.

8. Юмашев Н. С. Расследование грабежей и разбойных нападений, совершаемых с целью завладения имуществом граждан: [учебное пособие] / МВД СССР. Моск. ВШ милиции / под ред. А. Г. Филиппова. – М., 1991. – 102 с.

9. Криминалістика: [учебник для вузов] / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская / Под ред. Р. С. Белкина. – М.: "Норма", 1999. – 376 с.

10. Эрекаев А. Я. Криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования вооруженных разбоев: дис. на соискание науч. степени ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Эрекаев Андрей Яковлевич. – М., 2003. – 211 с.

УДК 343.24

Ю.Ф. Соцький

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ
КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ
УЛОЖЕННЯМ ВІД 22 БЕРЕЗНЯ 1903 Р.**